

Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD*

U radu se na temelju dokumenata službe SDS rekonstruira odlazak predsjednika HSS-a Vladka Mačeka u inozemstvo i boravak u Parizu do 1947. Nakon šestomjesečne internacije u Jasenovcu i kućnog pritvora u Kupincu do sloma NDH, Maček je prihvatio pomoć ustaša da napusti zemlju misleći da će u inozemstvu imati veću mogućnost da zajedno sa zapadnim saveznicima radi na održavanju slobodnih izbora u Hrvatskoj i Jugoslaviji i osiguranju demokratskog poretka. U Parizu je posjetio ambasadore SAD i Velike Britanije, a onda i neke druge, te im ponudio svoju suradnju, ali bez izričitog prekida s komunističkim režimom u zemlji. Tek kada nije mogao uspostaviti vezu s dr. Ivanom Šubašićem, potpredsjednikom vlade maršala Tita i nekadašnjim banom Banovine Hrvatske, kada je vidio da komunističke vlasti postavljaju pitanje njegova odlaska u inozemstvo, te kada je doznao za teror u zemlji (Bleiburg) – osudio je komunistički režim i postao politički emigrant. Tada je radio na povezivanju organizacija i simpatizera HSS u raznim državama Evrope, Sjeverne i Južne Amerike i na pokušajima sporazuma s predstavnicima srpske političke emigracije, prije svega kraljem Petrom i Jugoslavenskim nacionalnim komitetom u Londonu. U memorandumima je predstavnicima mirovnih konferencija četvorice velikih kao i novoformiranim Ujedinjenim narodima zahtijevao da se provedu odluke Jalte i spriječi uspostava komunističkih režima u Jugoslaviji i cijeloj istočnoj Evropi. Već prije odlaska u SAD radio je na obnavljanju saveza agrarnih stranaka u Internacionalnu seljačku uniju. No zapadni saveznici nisu bili spremni započeti novi svjetski rat radi ostvarenja zaključaka na Jalti, nego su započeli s dugotrajnim „hladnim ratom“ čiji kraj Maček nije doživio.

Dosad je napisano malo knjiga u kojima se znanstveno utemeljeno pisalo o djelovanju političkih izbjeglica koji su napustili Jugoslaviju nakon 1945. godine. Naglasak je bio na istraživanju djelovanja prije svega ustaša, četnika i drugih grupa koje su bile mogući izvor terorističke djelatnosti.¹ Povjesničari u svijetu nisu imali nikakav interes za djelovanje HSS i Vladka Mačeka za vrijeme i nakon rata.²

* Ovaj je rad nastao na temelju referata izloženog na 10. međunarodnom simpoziju „Dijalog povjesničara/istoričara“, održanog u Osijeku 2006. godine u organizaciji Friedrich Naumann Stiftung.

¹ Usp. Doder 1989; Bošković 1985; Radelić 2000; Radelić 2001; Radelić 2002a; Radelić 2002b.

² Usp. Kronika XX. stoljeća 1994; World War II. 1971; Churchill 2002; Barker 1980; Tito – Churchill 1981; Ratni memoari 1963.

Kod nas je prvi o pripadnicima HSS-a koji su djelovali u inozemstvu za vrijeme Drugoga svjetskog rata pisao Ljubo Boban, a pregled Mačekova kretanja u emigraciji dao je u svojoj knjizi o povijesti HSS-a Hrvoje Matković.³ O djelovanju vođa ili pripadnika bivših građanskih stranaka, koji su se ograničavali na mirna sredstva borbe, uglavnom su pisali njihovi pripadnici. No memoarska literatura iz tih izvora najčešće je samo dijelom pouzdana.

Mačekovi memoari, nažalost, nisu iscrpni te u njima ne nalazimo gotovo ništa o periodu nakon njegova odlaska u emigraciju (*Maček* 1992). Nešto je više podataka iznio Mačekov osobni tajnik dr. Branko Pešelj (*Pešelj* 1970, 770). Sistematski je prikazao njihov zajednički bijeg u inozemstvo i djelovanje u Parizu do definitivnog odlaska u SAD u kolovozu 1947. godine. Ipak, ni on ne donosi neke posebne podatke, a neke prikazuje u svjetlu koje jasno odgovara Mačekovim političkim ambicijama i orijentaciji.⁴

Informacije o Mačekovoj djelatnosti u tom periodu iz drugog ugla daju dokumenti Službe Državne Sigurnosti, odnosno tadašnje UDB-e, koji su sačuvani u Hrvatskom državnom arhivu. Nastali su saslušavanjem svjedoka u istražnom postupku za izradu sheme optužnice „protiv dr. Vladka Mačeka i družine“ koja nikada nije dovršena, vjerojatno jer nije bilo izgleda da Maček bude isporučen jugoslavenskim vlastima. U korištenju tih materijala treba imati u vidu da su oni sigurno birani tako da što više koriste optužnici.⁵

Najčešće korišten izvor za optužnicu jest „Put izdaje Dr. Mačeka i družine“ ustaškog generala Ante Moškova, spis od 592 kartice. Pisao ga je u zatvoru nakon što su ga 1947. Englezi predali jugoslavenskim vlastima. Završio ga je 31. prosinca 1948. kada je osuđen na smrt. Na prvih 250 kartica piše o Mačekovu djelovanju prije i za vrijeme Drugog svjetskog rata, na 70-tak stranica o djelovanju HSS-a u zemlji nakon rata, dok Mačekovu aktivnost u emigraciji opisuje na 85 kartica (*Moškov* 1999a, 127-150; *Moškov* 1999b).⁶ Moškov je, ne bez ironije, konstatirao da su i ustaše i HSS najprije mislili „da će se u roku nekoliko tjedana vratiti (...) na čelu s Mačekom na bijelom konju, ili na čelu s Pavelićem na vrancu“, ali „nakon prvog otrežnjenja nastaje duboko razočaranje s Pavelićem“ pa se velika većina ustaša odjednom osjećala „starim mačekovcima“. I on je sam pokušao dio čuvenoga ustaškog zlata dati Mačeku i ponuditi mu suradnju, ali ga je ovaj odbio.⁷

I ostali su svjedoci o Mačekovu djelovanju u inozemstvu ustaški funkcioneri, koje su ili Englezi uhitili i predali jugoslavenskim vlastima ili su ih jugoslavenske

³ *Lj. Boban* 1986, 243-255; *Matković* 1999; usp. *Radelić* 1996, 55-56.

⁴ Usp. *Krizman* 1964, 57-74; *Jelić-Butić* 1983, 259.

⁵ HDA, Fond br. 1561, RSUP SRH SDS, Serija (šifra): 010, kut. 14, Redni broj 37, br. 9. Maček dr. Vladimir, Shema optužnice protiv dr. Vladka Mačeka i družine.

⁶ HDA, kut. 11, Put izdaje dr. Mačeka i družine.

⁷ HDA, kut. 11, str. 155, 433/421; HDA, Kutija 14, 010. 37, br. 9, Maček dr. Vladimir, Shema optužnice protiv dr. Vladka Mačeka i družine, str. 607.

vlasti uhvatile pri pokušaju povratka u zemlju. Uz Antu Moškova, to su ministri: dr. Mehmed Alajbegović i dr. Vladimir Židovec, veliki župani: dr. Vladimir Sabolić i David Sinčić, grupa: Ljubo Miloš, ing. Mime Rosandić, Božidar Kavran i Braco Tomljenović te nekadašnji vođa Građanske zaštite Milan Pribanić te manje poznati Vjekoslav Blaškov, Ivica Gržeta i Branko Kuštro. No nitko od njih nije imao neposrednog kontakta s Mačekom te daju informacije koje su čuli od drugih pa su one ponekad i kontradiktorne. U optužnici se nalazi i nekoliko izjava visokih funkcionera HSS-a: primjerice, Tome Jančikovića i Ivice Štefanca, saslušanih u pripremi procesa protiv njih, te ing. Franje Gažija, saslušavanog kao svjedoka u procesu Jančikoviću a onda kao optuženog u procesu zajedno s Dragoljubom Jovanovićem. Istražitelji su ih najviše ispitali o okolnostima Mačekova odlaska u inozemstvo i vezama s njime, ali nisu uspjeli doznati mnogo jer o tome nisu gotovo ništa znali. Istražitelji im nisu uspjeli niti dokazati da su održavali stalne veze s Mačekom. Saznali su samo za nekoliko poruka koje je Maček uputio vodstvu HSS-a u zemlji.

No ima i izvještaja koji nisu korišteni u optužnici. Posebno je interesantan elaborat nepoznatog autora koji donosi pregled Mačekove djelatnosti od odlaska u inozemstvo do veljače 1947. godine. Sastavljen je od izvještaja nekoliko agenata koji su uspjeli ući u najuži krug ljudi oko Vladka Mačeka. Bili su u stanju citirati više njegovih izjava, pa tako i izjave Branka Pešelja i Roka Mišetića, nekadašnjega narodnog zastupnika HSS, u kojima ovi objašnjavaju svoje poglede i pojedine poteze koji bi, s obzirom na okolnosti i Mačekov način razmišljanja, mogli biti autentični.⁸

Veći dio optužnice odnosio se na razdoblje prije Drugog svjetskog rata i za njegova trajanja. Od točke 38 koja glasi „*Pavelić nudi Mačeku vlast pod kraj NDH*“ započinje optužba za djelovanje u vrijeme odlaska u emigraciju i u emigraciji. U nacrtu optužnice tvrdi se da je 1941. Vladko Maček predao vlast Anti Paveliću računajući da će na kraju rata opet on preuzeti vlast i održati NDH, ali se prevario jer su se okolnosti promijenile. Navodi se kako su se u svibnju 1945. Zagrebom proširile glasine da će Maček preuzeti vlast, a nadbiskup Alojzije Stepinac postati neka vrsta regenta, odnosno da će Pavelić Mačeku dati vladu i vojsku, a on bi pozvao saveznike i tako očuvao NDH. Međutim, navodno su Stepinac i Maček zaključili da je već bilo prekasno i nemoguće, pa je Maček ponudu odbio.⁹

U optužnom materijalu nalazi se i Moškovljevo svjedočenje – što ni Maček ni Pešelj ne spominju! – da je dva dana prije odlaska u emigraciju sam on, na Pavelićev nalog, doveo Mačeka u Pavelićevu vilu i da je njihov susret trajao 45 minuta. Ni Moškov ni drugi nisu mogli znati o čemu su razgovarali, ali je pretpostavljao da su postigli dogovor jer je Pavelić u prvoj svojoj izjavi nakon bijega u inozemstvo

⁸ HDA, kut. 10, Prvaci Hrvatske seljačke stranke u emigraciji / Hrvatska emigracija u Francuskoj - Mačekovci u Francuskoj, str. 1-44.

⁹ HDA, kut. 14, Maček dr. Vladimir, str. 131.

dao uputu da će otada hrvatsku politiku voditi Vladko Maček i da ga trebaju podržavati i pomagati. Maček i drugi HSS-ovci brinuli su se ne samo za opstanak i preseljenje u razne zemlje izbjeglih HSS-ovaca nego i mnogih (nekompromitiranih) ustaša, a neki su se angažirali i protiv izručivanja ratnih zločinaca vlastima Titove Jugoslavije.¹⁰ U optužnici se dalje navodi da je održano nekoliko sastanaka između braće Ede i Tomice Bulata s Brankom Pešeljem i Vladkom Mačekom, na kojima se raspravljalo o zbrinjavanju emigranata. Pešelj i Maček u vezi s tim posjetili su američkog pukovnika Harton Philipea, šefa nekog financijskog servisa, koji im je trebao pomoći u prebacivanja ustaša i mačekovaca iz Italije u Ameriku, Kanadu i Južnu Ameriku (Paragvaj i Argentinu). Tim se problemom bavio i „Odbor HSS-a iseljene Hrvatske“ u SAD-u koji je nastojao pronaći u Americi poznanike ili rođake za garanciju pojedinim emigrantima koji su se nalazili u Italiji da će ih primiti i izdržavati.¹¹ No Vladko Maček, Branko Pešelj kao i Roko Mišetić su u Parizu nekome, čije svjedočenje prenosi izvještaj agenta UDB-e, tvrdili da su se savezničke vlasti isključivo njima obraćale za rješavanje pitanja izbjeglih Hrvata, što su oni htjeli iskoristiti kako bi običan svijet pod utjecajem ustaške ideologije odvojili od ustaša. Nadalje stoji da su uvijek osuđivali ustaške zločine i nisu htjeli imati veze s njima, posebno ne s ustašama i klerikalcima.¹²

Gotovo se svi svjedoci slažu da je, nakon konzultacija s grupom zastupnika HSS-a i nadbiskupom Stepincem, Maček otišao u inozemstvo vlastitom voljom, a na njegovu je odluku utjecalo više faktora: 1. upozorenje ustaških vlasti da bi ga neki od ustaša mogli u povlačenju ubiti, 2. informacija da je potpredsjednik HSS-a August Košutić u partizanskom zatvoru, 3. informacija od dr. Jurja Krnjevića, koji je od početka rata kao član izbjegličke vlade Kraljevine Jugoslavije boravio u Londonu, da Saveznici računaju s HSS-om te Mačekovo uvjerenje da će, ode li saveznicima ususret, imati veći manevarski prostor za djelovanje nego ako ostane u zemlji.¹³ Svi izvori potvrđuju da je od ustaških vlasti dobio dokumente i dva automobila za put. No Maček i Pešelj ne navode da su dobili i 1.000 zlatnika i pratnju ustaških vojnika. Oni pišu da su im 2 automobila i vozače dodijelili ustaše, a da su im se tek nakon Maribora pridružila dvojica ustaša, braća Alići, te u Reimsu braća Bulat. Moškov i drugi svjedoče da je Lovro Sušić, koji je u emigraciji

¹⁰ HDA, kut. 11, str. 155, 434, 472-480; HDA, kut. 14, Maček dr. Vladimir, str. 132.

¹¹ HDA, kut. 10, Hrvatska emigracija u Francuskoj - Mačekovci u Francuskoj, str. 7-13.

¹² HDA, kut. 10, str. 13.

¹³ *Pešelj* 1970, 770; *Maček* 1992, 176-177. Zanimljivo je da su, prema svjedočenju Karla Žunjevića, Mačekov odlazak s ustašama u inozemstvo bez obrazloženja, osuđivali dr. Ivan Šubašić, inače ministar vanjskih poslova u vladi maršala Tita 1945., i njegova grupa. Iako su Mačekovu izjavu iz 10. travnja 1941. držali povijesnom greškom, nisu je htjeli osuditi dok ne saznaju okolnosti pod kojima je dana. No držali su da su ta dva Mačekova akta teret za HSS nakon rata. HDA SDS II, 301106, Žunjević dr. Karlo, Zapisnik o saslušanju, 24. IX. 1947.

u Austriji izabran za predsjednika ustaške vlade, Mačeku stavio na raspolaganje određena sredstva, ali ne znaju je li ih Maček i uzeo.¹⁴

U Austriji su Maček i Pešelj odlučili krenuti u smjeru američke, a ne engleske vojske, jer je Pešeljeva supruga bila državljanka SAD. Izbjegavši partizane, prvi su se put susreli sa Saveznicima, odnosno američkom vojskom, na granici Njemačke i Francuske. Maček je u Vrhovnom stožeru Savezničkih ekspedicionih snaga izjavio da nije emigrant, nego je došao informirati se budući da ranije nije mogao zbog ustaškog režima. U Versaillesu je 24. svibnja 1945. susreo prvog američkog diplomata, ambasadora Beamsa, a kasnije ga je primio i ambasador Robert D. Murphy, savjetnik u štabu generala Dwighta Eisenhowera.

Kada je 30. svibnja 1945. doputovao u Pariz, Maček je bio smješten u kuću koju je iznajmila američka vojska, a u studenom se preselio u iznajmljeni stan. On i Pešelj su uspostavili dobre veze s prvim sekretarom američke ambasade George E. Abbotom i šefom OSS-ova ureda Phillipom Nortonom, koji su za vrijeme njihova boravka u Parizu bili veza s američkim vlastima i političkim ličnostima. Međutim, američki ambasador u Francuskoj, Jefferson-Caffrey, prilikom službenog posjeta bio je prema njima diplomatski suzdržan (*Pešelj* 1970, 769-780). Radi reguliranja svoga statusa u Francuskoj Maček se prvo obratio francuskom narodnom zastupniku Ernestu Pezetu. On se prije rata kao kršćanski demokrat susreo s Mačekom prilikom posjeta Jugoslaviji, a nakon rata postao je član Mouvement Republicain Populaire, novoosnovane stranke generala De Gaullea, najjače političke grupe u tadašnjoj Francuskoj. On je osigurao da Mačeka 12. lipnja 1945. primi francuski ministar vanjskih poslova George Bidault. Na njegovu je preporuku dobio i privremenu dozvolu boravka, koja mu je bez problema produžavana do definitivnog odlaska u SAD 1947. godine. Pešelj je pisao da su francuski policajci u ljeto 1945. mjesec dana čuvali Mačeka s obrazloženjem kako postoji opasnost da ga otmu ili ubiju agenti OZN-e, kao što su neke političare drugih istočnoevropskih država otele službe tih država (*Pešelj* 1970, 781-782, 787). U izvještaju agenta UDB-e navodi se da je u ožujku 1946. policija prestala pratiti Mačeka i da on otada potpuno slobodno živio u Francuskoj.¹⁵

Maček je posjetio predsjednika francuske radikal-socijalističke partije Herriota i MRP-ovca Francisque Gaya, a bio je u vrlo dobrim odnosima i s podsekretarom u ministarstvu vanjskih poslova Schneiterom. Posebno dobre odnose imao je s tadašnjim ministrom financija Robertom Schumanom, kasnijim predsjednikom vlade i tvorcem poznatoga Schumanova plana za unifikaciju evropske proizvodnje čelika i ugljena (preteče EEZ), koji je njemu i Pešelju mnogo pomogao, a upoznali su ga preko njegova sinovca koji je bio Pešeljev prijatelj. Agent UDB-e tvrdi da

¹⁴ HDA, kut. 10, Prvaci Hrvatske seljačke stranke u emigraciji, str. 2-3; HDA, kut. 14, Maček Vladimir, str. 132-136, 155.

¹⁵ HDA, kut. 10, str. 10.

su imali dobre veze i sa socijalistima Danielom Mayerom i Andre Philipeom.¹⁶ Maček je već u Reimsu molio Amerikance da obavijeste nekadašnjeg bana dr. Ivana Šubašića, koji je tada kao ministar vanjskih poslova u vladi Josipa Broza Tita bio na zasjedanju Ujedinjenih naroda u San Franciscu, kako se on nalazi u inozemstvu i kako bi se htio sastati s njim u Londonu. Zato je od britanskih diplomatskih predstavnika tražio i vizu, ali je nije dobio. Zanimljivo je da se, na Mačekov poticaj, Pešelj obratio i jugoslavenskoj ambasadi u Parizu, gdje je u odsutnosti ambasadora njegovu dužnost obavljao šef vojne misije general Ivan Rukavina, sin predratnog suca Sudbenog stola Ivana Rukavine, koji je bio istaknuti član HSS, s molbom da prenese poruku dr. Ivanu Šubašiću kako se Maček želi s njime sastati. On mu je navodno obećao da će do sutra prenijeti poruku, ali je drugog dana rekao da treba prvo „raščistiti pitanje, pod kojim okolnostima i zašto je Predsjednik napustio zemlju“ (*Pešelj* 1970, 784-785). Maček je bio neugodno iznenađen kada je koncem lipnja 1945. pročitao u francuskim novinama da se Šubašić vratio u Beograd preko Sjeverne Afrike ne odgovorivši na njegove poruke te je zaključio da se nije htio s njime sastati (*Pešelj* 1970, 781).¹⁷ Zatim mu je 25. srpnja 1945. prvi tajnik britanske ambasade predao navodnu Šubašićevu poruku koja je glasila: „Bio sam u Zagrebu, gdje sam vidio Vaše rodjake i prijatelje. Svi su dobro i zdravo. Nemojte davati nikakovih političkih izjava dok se sa mnom ne sastanete. Nastojat ću doći k Vama čim to bude moguće“. Iako je sumnjao u autentičnost poruke, bio je uvrijeđen što mu Šubašić „naređuje“ da šuti te je, kada ga je narednog dana potražio Cyrus L. Sulzberger, za „New York Times“ dao oštru političku izjavu protiv Tita i njegove vlade u Jugoslaviji, naglasivši da Šubašić djeluje samoinicijativno i ne predstavlja HSS. Time je „spalio sve mostove“ između sebe i novog režima u zemlji. Postao je i formalno politički izbjeglica. U zemlji je time doveo do raskola HSS-a na dvije struje: jednu okupljenu oko Ivana Šubašića, Juraja Šuteja i Tome Jančikovića i drugu tzv. „grupu Marije Radić“ koju je zapravo vodila Mira Košutić (*Pešelj* 1970, 781-785, 790; *Maček* 1992, 182).

Maček je ujedno od Amerikanaca i Britanaca tražio da otputuje u London kako bi se tamo sastao s dr. Jurjem Krnjevićem, koji je u travnju 1941. na njegov prijedlog, otišao u inozemstvo kao član vlade Kraljevine Jugoslavije te je najveći dio rata proveo u Londonu. On je također osudio sporazum Tito-Šubašić. Kako Maček ni ovaj put nije dobio britansku vizu, Juraj Krnjević je više puta od studenoga 1945. dolazio u Pariz (*Maček* 1992, 182, 184-185; *Pešelj* 1970, 793-795, 797). U prosincu 1945. je iz Londona doputovao i Ilija Jukić, istaknuti HSS-ovac, zamjenik ministra vanjskih poslova u izbjegličkoj vladi Kraljevine Jugoslavije za vrijeme rata (*Pešelj* 1970, 793, 796). No prije svega, Maček se nastojao su-

¹⁶ HDA, kut. 10, str. 10-11; *Pešelj* 1970, 788-789.

¹⁷ Maček izgleda nije znao da je Šubašić imao namjeru sastati se s njim u rujnu 1945., što nije ostvario iz do sada nedovoljno razjašnjenih okolnosti. O tome vidi: *Lj. Boban* 1986, 243-255.

sresti s diplomatskim predstavnicima savezničkih zemalja s uvjerenjem da oni neće tolerirati komunistički režim u Jugoslaviji i da će uz njihovu pomoć tamo biti održani višestranački izbori. Nadalje, vjerovao je da će se vratiti u zemlju na čelo stranke HSS-a, za koju je vjerovao da je zadržala najveći utjecaj u narodu, i da će i dalje voditi glavnu riječ u hrvatskoj politici. Diplomatski odmjerena pa i hladan prijem ambasadora SAD i Velike Britanije pokazao mu je da te najjače savezničke zemlje ne misle skoro ili uopće intervenirati na način koji je on želio, a Francuska, s čijim je vlastima do dolaska Ljevice na vlast imao dobre odnose, imala je slab utjecaj.¹⁸

Maček je u ljeto 1945. posjetio i kanadskog ambasadora s kojim je imao dobru suradnju u smještaju emigranata u Kanadu, ali kada je u rujnu 1946. posjetio Kanadu, njezina vlada nije htjela s njim imati nikakav kontakt jer je već uspostavila diplomatske odnose s Jugoslavijom.¹⁹ Srdačno je razgovarao i s ambasadorima Grčke, Turske i Kine. S ruskim se ambasadorom htio sastati tek na sugestiju Krnjevića, ali ga ovaj nije htio primiti.²⁰ Agent UDB-e piše da su krajem 1946. Maček i Pešelj uspostavili dobre odnose i s predstavnicima južnoameričkih država, naročito Brazila, Argentine i Čilea, kao i s talijanskom ambasadorom.²¹ U istom cilju Maček i Pešelj odmah su u ljeto 1945. počeli uspostavljati veze i s istaknutim HSS-ovcima koji su se našli u inozemstvu: bivšim zastupnicima Ivanom Pernarom, Josipom Torbarom, Josipom Reberskim i Božom Vučkovićem, koji su se u prvo vrijeme nalazili u Austriji, a kasnije su se preselili u Italiju u Rim.

Dok je bio u Austriji, Ivan Pernar nije učestvovao u razgovorima ustaški orijentiranih pojedinaca o stvaranju bloka katoličkih zemalja Srednje Evrope, za što su, prema svjedocima, imali podršku nekih katoličkih biskupa iz SAD-a. Ali, Moškov je tvrdio da je Mačekovo učešće u stvaranju Internacionalne seljačke unije i slanje poruka HSS-ovcima u zemlji početkom 1946. da rade na stvaranju „Seljačkog bloka“, tj. udruživanju svih agrarnih stranaka u Jugoslaviji na čemu je radila grupa HSS-ovaca oko Ivana Šubašića i Dragoljuba Jovanovića, značila provođenje sličnog plana.²² Neki navode da je i Ivan Pernar dobivao novac u Rimu od nekih ustaša i da je s Božom (Moškov piše „Bažo“) Vučkovićem pregovarao s njima. Neki pak navode da je Pernar imao vezu i s četnicima i da je bio član nekog Jugoslavenskog odbora u Austriji i u Rimu. Nadalje za nj navode da je u emigrantskom tisku žestoko napadao ustaše i da je Božo Vučković pomogao Englezima u privođenju ustaša koje su zatekli u Zavodu sv. Jeronima u Rimu. Moškov piše

¹⁸ Pešelj 1970, 780-785, 797-799; HDA, kut. 10, str. 9-11.

¹⁹ Pešelj 1970, 787, 803; Maček 1992, 186.

²⁰ Pešelj 1970, 783-784; HDA, kut. 10, str. 11.

²¹ HDA, kut. 10, str. 11.

²² HDA, kut. 11, Put izdaje..., str. 465/453, 466/454-467/455, 478/466; HDA, kut. 13, Politička aktivnost naše emigracije, str. 17, 21.

da su „ti Hrvati ljotićeveci i četnici, među njima i Šutejev sin, izdavali god. 1946. ‘Glasnik hrvatskih rodoljuba’, jedno od mačekovskih emigrantskih glasila u Italiji, koje se odlikuje posebno time što se u njem istodobno serviraju mačekovske i četničke ideje“. No treba napomenuti da su za njega, kao i sve ustaše, svi srpski predstavnici iz okoline kralja Petra i vlade pa i oni koji nisu boravili u zemlji za vrijeme rata bili četnici.²³

Prelazak iz Austrije u Italiju te boravak u Italiji bio je značajan jer je preko nje najviše ljudi odlazilo u zemlju i izlazilo iz zemlje. Tako se najlakše dolazilo do informacija o stanju kod kuće, a bilo je najlakše tim putem prenositi i neke poruke kući. Agenti su od Pešelja i Pernara doznali da su održavali vezu sa zemljom preko Trsta, Barija i Mađarske te preko francuskog konzula u Zagrebu i nekih francuskih činovnika u beogradskoj ambasadi. No, te veze su tijekom vremena postale sve rjeđe, pa je Maček teško dolazio do informacija o stanju u zemlji.²⁴

Kada je doznao da Mladen Gjunio odlazi u Kanadu, Juraj Krnjević ga je poslao u Pariz da upozna Mačeka kako bi s karizmom njegova poznanika mogao propagirati ideje HSS-a u Kanadi. Tako je Maček uspostavio veze sa iseljenicima u Kanadi.²⁵ On i Pešelj uspostavili su i veze s pristalicama HSS-a u Belgiji i Njemačkoj koji su tamo boravili još od prije rata, a u Južnu Ameriku otputovali su neki istaknuti HSS-ovci s ciljem okupiti iseljenike oko ideja HSS-a.²⁶ Branko Pešelj je 1946. uspostavio vezu s kanonikom Augustinom Juretićem i Stjepanom Gažijem koji su se nalazili u Švicarskoj, pa su preko njih HSS-ovci iz inozemstva, pa i članovi izbjegličke vlade, održavali vezu s HSS-ovcima u Zagrebu.²⁷

Radi koordiniranja djelovanja svih organizacija HSS-a, Maček i Krnjević izradili su novi program HSS-a koji je imao 10 točaka:

1. Hrvati su grana velikog slavenskog stabla, politički su suveren narod, sa pravom samoodredjenja i u pitanju poretka u svojoj zemlji i u pitanju odnosa sa drugim narodima. Hrvati su u ogromnoj većini seljački narod, te je zato u Hrvatskoj seljaštvo nosilac sveukupne narodne politike.
2. Hrvatski seljački narod se okupio po nauci braće Radića u HSS-pokretu i politički organizirao u HSS, koja je „na svim izborima“ plebiscitarno potvrđena za njegovu legitimnu predstavnicu, a program HSS-a postao nerazorivi duhovni temelj političkog mišljenja hrvatskog naroda.
3. U Hrvatskoj je zakonita vlada ona koja se oslanja na slobodnu volju naroda, a na temelju izborne demokracije (...) samo takva vlada ima pravo da se obavezuje i da preuzima obaveze u ime hrvatskog naroda.

²³ HDA, kut. 10, str. 14; HDA kut. 11, str. 479/467; kut. 13, str. 5; kut. 14, str. 161, 295-296.

²⁴ HDA, kut. 10, str. 13; HDA, kut. 11, str. 468/456; HDA, kut. 13, str. 6-8, 20.

²⁵ HDA, kut. 10, str. 11.

²⁶ HDA, kut. 10, str. 5-7.

²⁷ *Pešelj* 1970, 806; HDA, kut. 10, str. 7-8, 10; HDA kut. 11, str. 143. (132)

4. Nadahnuta duhom seljačke demokracije, HSS je protivna svakoj diktaturi i zastupa načelo da se politički život u Hrvatskoj ima organizirati u punoj slobodi, dajući zaštitu svim narodnostima i svim vjerama, da se opća politika ima ravnati prema načelima slavenske uzajamnosti i da se narodni život ima postaviti na temelje socijalne pravde.
5. Socijalna pravda traži da svi staleži u Hrvatskoj usklade svoj rad sa potrebama seljačkog staleža, te na taj način opravdaju svoj opstanak i osiguraju svoj napredak. Za provođenje socijalne pravde radništvo u Hrvatskoj je prvi i glavni saveznik seljaštva koje radništvu osigurava radničko pravo po uzoru na najnaprednije radničko zakonodavstvo, sa dodatkom da po programu HSS-a socijalno osiguranje ima obuhvatiti cijeli narod.
6. Vrhovnu vlast u Hrvatskoj privremeno do općih saborskih izbora vrši „Vrhovno vijeće Hrvatske“, sastavljeno od izabраниh predstavnika naroda, većinom seljaka. Lična sloboda i privatno vlasništvo se zajamčuju. Niko ne može biti sudjen bez zakona, a pred zakonom su svi ljudi jednaki.
7. Hrvatska ima svoju vojsku koja je narodna, te slobodna od stranačkih veza.
8. Hrvatska ima svoje vanjsko predstavništvo prema svojim potrebama.
9. HSS traži da se obave opći i slobodni izbori za ustavotvorni sabor u Zagrebu. (...) Izborna vlada treba biti takva da svojim stavom jamči potpunu slobodu izbornog čina. Izorno pravo je opće, izravno i jednako, pripada muškarcima i ženama, a zaštićuje manjine. Izbori se vrše jednog te istog dana u cijeloj Hrvatskoj, a glasanje je tajno. Trideset dana poslije izbora sastaje se ustavotvorni sabor.
10. Neprolazna je težnja hrvatskog naroda da živi u vlastitoj državi Hrvatskoj u kojoj će biti okupljen kao zaokružena narodna gospodarska i kulturna cjelina. Isto takva mu je težnja da u svrhu slobode i mira stupi kao slobodan i ravnopravan član, a na osnovu sporazuma i ugovora, u državnu zajednicu, savez svih susjednih naroda, ako je to želja spomenutih naroda, te da u evropskoj zajednici dade svoj doprinos učvršćenju i produbljivanju saradnje velikog Slavenskog Istoka sa velikim zapadnim demokracijama.

Za provođenje tog programa HSS je pripravna na suradnju sa svim političkim strankama i grupama koje imaju korijena u narodu, a nisu protivne temeljnim načelima HSS-a kako su po formulaciji Stjepana Radića odobrene i usvojene od hrvatskog naroda.²⁸ Taj je program trebalo distribuirati organizacijama HSS-a u SAD-u i Kanadi, a HSS-ovci u Italiji trebali su okupiti sve nekompromitirane emigrante pa i ustaše, izdavati list te uspostaviti vezu i poslati program u zemlju.²⁹ Maček je izjavio da s komunistima neće razgovarati dok se ne raspišu slobodni izbori, ali da je spreman i s njima razgovarati ako na izborima dobiju „izvjesnu

²⁸ HDA, kut. 10, Dr Juraj Krnjević glavni tajnik HSS, str. 43-44.

²⁹ HDA, kut. 10, str. 6; HDA, kut. 13, (Pismo Petru iz Rima, 19. IV. 1946), str. 20.

jačinu“.³⁰ On je bio svjestan da ostvarenje tog programa najviše ovisi o volji Engleske i SAD-a ako žele pružiti odlučan otpor SSSR-u koji pokazuje volju da pod svojom kontrolom zadrži sve zemlje srednje i jugoistočne Evrope, u kojima se nalazi sovjetska vojska, kao i Jugoslaviju. Vjerovao je da i u Engleskoj i u Americi raste mišljenje da bi daljnje izbjegavanje odlučnog nastupa pogoršalo međunarodnu situaciju i oslabilo položaj zapadnih demokracija te „da postoji granica preko koje Anglosasi neće preći u svom popuštanju“.³¹

I Maček i srpski političari u emigraciji bili su svjesni da je za uspostavu građanske Jugoslavije nužno ponovno postizanje sporazuma o načelima konstituiranja države s rušenjem komunističkog režima. Sklapanje takvog sporazuma tražili su od njih i saveznici. Branko Pešelj navodi da je nakon razgovora s nizom srpskih političara, uključujući i kralja, on sam početkom 1946. izradio po Mačekovim uputama pismeni nacrt hrvatskih zahtjeva za sporazum sa Srbima u budućoj zajednici. Kako je Maček tada smatrao da je najbolje nastaviti tamo gdje se prestalo u travnju 1941., „nacrt (je) uzimao kao osnovu organizacije Zajednice, kako je ona započeta Sporazumom od 1939.“.

Po tom bi nacrtu Slovenija bila ono što je danas Republika Slovenija. Hrvatska bi obuhvaćala teritorij Banovine Hrvatske po Sporazumu iz 1939. godine. Hrvatska bi dobila i svoje povijesne krajeve dobivene mirovnim ugovorima od Italije kao i hrvatske kotareve zapadne Bačke sa Suboticom. Teritorij Srbije bio bi uža Srbija, preostali dio Vojvodine, Crna Gora, Makedonija, Kosovo i Metohija te dijelovi Srijema i Dalmacije koji nisu ušli u Hrvatsku. Što se tiče onog dijela Bosne i Hercegovine koji nije pripao Hrvatskoj, trebao bi se provesti plebiscit želi li pučanstvo pripojenje Hrvatskoj ili Srbiji. Zajednica je trebala biti neka vrsta konfederacije u kojoj bi svaka od triju država imala svoju vojsku ali i zajednički generalštab u slučaju obrane Zajednice. Svaka Država imala bi svoje financije i plaćala bi dio zajedničkih troškova prema sporazumno ustanovljenoj kvoti. Zajednički poslovi bili bi: vanjski poslovi, politički i ekomonski, financije za zajedničke stvari i ministarstvo ekonomske koordinacije. O formi Zajednice, republika ili monarhija, trebali su odlučiti slobodni izbori. Oblik zajedničkog predstavništva trebao je biti ustanovljen kasnijim pregovorima slobodno izabраниh zastupnika triju država, i to sporazumno bez nadglasavanja (*Pešelj* 1970, 799-802).

U jednom dokumentu UDB-e također su prepričani ti zahtjevi, a uneseni su i neki koje Pešelj ne navodi:

- pored srezova koje su Hrvati dobili sporazumom iz 1939., Maček traži već pomenute srezove u Bosni i bunjevačke srezove u Vojvodini;
- u konfederaciju sastavljenu od Slovenije, Hrvatske i Srbije, predviđa se ulaženje u nju i Bugarske;

³⁰ HDA, kut. 10, str. 27.

³¹ HDA, kut. 10, Dr Juraj Krnjević glavni tajnik HSS, str. 43-44.

- ako Srbi žele da imaju kralja i monarhijski sistem, Hrvati nemaju ništa protiv toga, ali u tom slučaju kralj ne sme biti vrhovni komandant vojske, niti može da postavlja zajedničkog predsednika vlade bez odobrenja zajedničke konfederativne skupštine;
- predvidja se uspostava zajedničkog generalštaba koji bi imao da vrši koordinaciju rada komandi svih konfederativnih jedinica. U slučaju postignuća navedenog sporazuma stupit će odmah na snagu i ima se provoditi u djelo čim se stigne i preuzme vlast od sadašnjega režima.³²

Jugoslavenski nacionalni komitet (odbor) iz Londona, koji je vodio Slobodan Jovanović, kojem je upućen nacrt Mačkovih zahtjeva, smatrao ga je potpuno neprihvatljivim jer bi se njime razbila država. Pregovori su prekinuti iako su kralj i Bogoljub Jeftić nastojali da se nastave. Bilo je informacija da je Maček za Božić 1946. trebao otputovati u London na nastavak pregovora, ali ni tada nije dobio britansku vizu.

Agenti UDB-e zaključuju da do sporazuma nije došlo jer su srpski političari tražili da se u nj unesu odredbe o definitivnom uređenju zemlje na temelju slobodnih izbora u Ustavotvornoj skupštini. To Hrvati nisu htjeli prihvatiti jer su se „bojali da ih Srbi nakon dolaska u zemlju opet ne prevare kao nakon prvog svetskog rata“, pa su inzistirali da se sporazum mora provesti odmah po dolasku u zemlju. Srbima je, međutim, bio neprihvatljiv Mačkov zahtjev da u konfederaciju može ući i Bugarska – koji je uslijedio nakon Mačkovih razgovora s Georgijem Dimitrovim (Gemetom) u Pittsburgu 1946. – jer su mislili da time Hrvati hoće postići hegemoniju nad Srbima. Njima bi bilo draže da se u zajednicu uključi Grčka jer za Srbe ima puno veći privredni i strateški značaj zbog izlaska na Egejsko more. Srbi su shvatili da Maček predviđa zajednički generalštab samo tijekom rata, što im je bilo potpuno neprihvatljivo, te su zahtijevali u jedinstvenom generalštabu s vrhovnim komandantom i u ratu i u miru. Kako su pregovori bili tajni, nisu se u široj emigrantskoj javnosti znali točni zahtjevi ni jedne strane, što je nakon njihove propasti, stvaralo uvjete za obostrane i često neargumentirane napade. Srpski su političari optuživali Mačeka za neuspjeh i identificirali ga kao ustašu te su dokazivali da se „s Hrvatima ne može“ jer su „mačekovci“ grobari Jugoslavije: na njima je povijesna odgovornost za njezino razbijanje. Držali su da se ubuduće treba boriti samo za Srbiju. Hrvatski političari i dr. Miha Krek krivili su, pak, za neuspjeh Srbe jer pokušavaju opet smicalicama prevariti Hrvate. Naime, neki su htjeli Srbiju od Triglava do Vardara i, naravno, nisu bili spremni priznati Banovinu Hrvatsku na temelju sporazuma Cvetković-Maček. Iako je Maček, prema podacima UDB-e, bio skloniji sporazumu, njegova je okolina vršila na njega pritisak (Krnjević, od koga je Maček bio dijelom i financijski ovisan).

³² HDA, kut. 13, Politička aktivnost naše emigracije (Pregovori Maček-Slobodan Jovanović, 24. 12. 1946), str. 13-19.

Ustaše su mu prijetili da će ga ubiti ako potpiše sporazum sa Srbima o stvaranju nove Jugoslavije. Tako su pregovori s Jugoslavenskim nacionalnim odborom u Londonu, s kraljem Petrom i drugim srbijanskim političarima propali.³³

Prema informacijama agenta UDB-e, odnosi među njima su se dokraja zaoštrili nakon Krnjevićeva članka u „Hrvatskom glasu“ u kojem je osudio „šovinističku, hrvatoždersku“ četničku štampu u Americi. Stanje se još više pogoršalo nakon što je Krnjević, prema podacima nekog engleskog oficira koji je bio s četnicima u Srbiji, iznio u engleskom tisku da su brojke srpskih žrtava koje su ubili ustaše i okupatori u ratu pretjerane. Odgovorio mu je u „Srbobranu“ Adam Pribičević, a Krnjević u odgovoru napisao da klanje neće prestati dok Srba ne nestane zapadno od Drine. Agenti su također izvijestili da su Srbi zamjerali Mačeku i to što se nije umiješao u taj spor. Zanimljiva je pritom i srpska zamjerka Mačeku kako ništa nije poduzeo da spasi Dražu Mihajlovića u sudskom procesu koji se protiv njega vodio u socijalističkoj Jugoslaviji. „Mačekovci“ su navodno govorili da je dobro što je Draža Mihajlović ubijen jer hrvatski narod neće više iz straha od četnika pomagati Tita. Agenti su zaključili da, iako četnici napadaju Mačeka što je pozivao hrvatski narod da surađuje s ustašama, nije ništa poduzeo protiv pokolja koji su ustaše vršili nad srpskim narodom. Međutim, smatraju da im je on, kao najmanje kompromitiran predratni političar, ipak zasad potreban u borbi protiv Nove Jugoslavije, ali da će ga se, kad se uz pomoć saveznika obračunaju s Novom Jugoslavijom, lako riješiti. Zaključili su konačno da i na jednoj i na drugoj strani postoji neiskrenost, nepovjerenje i mržnja te da su svi spomenuti kao i mnogi drugi sitniji razlozi uzrok sukoba i smetnja stvaranju zajedničke platforme u borbi protiv Nove Jugoslavije.³⁴

Ispitivanjem svjedoka, kojim se pripremala optužnica protiv Mačeka, nastojalo ga se povezati i s organiziranjem oružane borbe protiv komunističkog režima u Jugoslaviji. Međutim, iz njihovih izjava nisu istražitelji uspjeli dobiti za to potvrdu. Naprotiv, izjave pokazuju da su ustaše bili bijesni što je Maček odbio vezu s njima. Odbio je podržati i kombinacije koje su Mate Frković i Ivan Babić stvarali krajem 1946. i početkom 1947. za organizaciju novog borbenog djelovanja, navodno uz podršku Engleza. Tvrdili su da je to napravio jer se nije htio vezati za Veliku Britaniju, nego za SAD koji je nakon rata postao najjača sila u svijetu. Rosandić i Sabolić govorili su o vezama svoje grupe s nekim HSS-ovcima, ali nisu mogli potvrditi je li to odobravao i Maček.³⁵

Maček je u srpnju 1945. odbio potpisati memorandum Jugoslavenskoga nacionalnog odbora na Mirovnoj konferenciji u Parizu u kojem se zahtijevalo da se

³³ HDA, kut. 13, str. 13-19; HDA, kut. 14, dr. Maček Vladimir, Shema optužnice protiv dr. Vladka Mačeka i družine (izjava Kuštro Branka), str. 619-620.

³⁴ HDA, kut. 10, str. 16.

³⁵ HDA, kut. 14, str. 162, 172.

svim sredstvima, u skladu s odlukama konferencije na Jalti, u Jugoslaviji osiguraju slobodni izbori. Navodno je rekao: „Ako sam protiv režima, nisam protiv zemlje i ako budem predavao memorandum, predaću ga sam“. Objasnio je da nije htio otežati položaj jugoslavenske delegacije u vrijeme kada se određuje hrvatska i slovenska granica prema Italiji. No, 23. IV. 1946. sam je uputio memorandum konferenciji ministara četvorice vanjskih poslova u kojem piše kako misli da je njegova dužnost „da upozorimo Vašu ekscelenciju na pitanje današnjeg režima u Jugoslaviji, sa željom da se to pitanje raspravi i razmotri po Vama i Vašim kolegama“.³⁶

Kako ti memorandumima nisu davali nikakva rezultata, Velika mu Britanija nije davala ni više puta traženu vizu. Više nije mogao kao prije rata držati čvrstu koordinaciju i disciplinu među pojedinim organizacijama HSS-a u raznim zemljama i u domovini. Prema tvrdnjama agenta, krajem 1946. djelovao je umorno i bolesno (u jesen 1945. imao je napad angine pectoris). Navodno je čak rekao da bi radije volio biti u Mitrovici u zatvoru nego u Parizu na slobodi. Taj agent kao i neki ustaše tvrdili su kako se u inozemstvu pokazalo da je Maček loš organizator i neodlučan čovjek i da je politiku HSS-a zapravo vodila njegova okolina.³⁷

Agent misli da se Ivan Meštrović u dogovoru s Mačekom krajem 1946. raspitivao kod jugoslavenskog ambasadora Ristića u Parizu glede toga kakav bi stav imale komunističke vlasti prema njemu da se vrati u zemlju i bi li ga prihvatile kao ravnopravnog pregovarača u bitnim pitanjima zemlje.³⁸ Taj se podatak, međutim, dovodi u pitanje jer je Mačeku u rujnu 1946. pobudio nove nade boravak u SAD-u i Kanadi. On je, naime, u rujnu 1946. prisustvovao na prvom Hrvatskom iseljeničkom kongresu u Chicagu. Tu je podržao i memorandum koji je s kongresa upućen Mirovnoj konferenciji u Parizu. U njemu se zahtijeva:

1. da konferencija mira „uskrati priznanje“ režimu nasilja i bezakonja u današnjoj Jugoslaviji, koji ne samo vlada protivno svečanim obvezama datim na Jalti, nego koji svojom unutrašnjom i vanjskom politikom ugrožava svjetski mir, te da shodnim sredstvima omogući narodu hrvatskom i ostalim narodima Jugoslavije, kao i ostalim seljačkim narodima srednje i jugoistočne Evrope, da slobodno izraze svoju volju, kako u pogledu političkom, tako i u pogledu svog unutrašnjeg političkog uređenja;
2. da se na osnovu Atlantske povelje i povelje Ujedinjenih nacija, kao i na osnovu već izražene volje hrvatskog naroda, preko njegovog zakonitog predstavništva, omogući da hrvatski narod, na svom historijskom i etničkom području, organizira svoju slobodnu i demokratsku „državu Hrvatsku“, tako da u društvu drugih naroda i kao član Ujedinjenih nacija može i hrvatski narod

³⁶ HDA, kut. 10, str. 6, 10-11, 27-28, 31; HDA, kut. 11, 484/472.

³⁷ HDA, kut. 10, 41-42; HDA kut. 14, O djelatnosti HSS-a u emigraciji („Blaškovi“), str. 611.

³⁸ HDA, kut. 10, str. 40.

suradivati na stvaranju jednog boljeg i miroljubivijeg svijeta, zasnovanog na načelima čovječnosti, pravde i slobode“.³⁹

Nakon kongresa Maček je posjetio Kanadu gdje su bile dobro organizirane i povezane organizacije HSS, a na povratku ga je u Washingtonu primio i zamjenik državnog sekretara SAD-a i šef Evropskog odjela John A. Hickerson koji ga je uvjeravao da će SAD otada pooštriti odnos prema komunističkim državama i tražiti poštovanje zaključaka Jalte o slobodnim izborima u Jugoslaviji. Prije povratka u Pariz, posjetio je u New Yorku i kardinala Francisa Spellmana (*Pešelj* 1970, 804-805).

Po povratku u Pariz, Maček je posjetio novoga vatikanskog nuncija u Parizu Angela Giuseppea Roncallia, bivšega nuncija u Bugarskoj i Turskoj, kasnijega papu Ivana XXIII. Vrlo ga je srdačno primio, a razgovor se vodio najviše o procesu nadbiskupu Stepincu. Roncalli je, po Pešeljevoj ocjeni, poznavao „internacionalni proletarizam vrlo dobro, kao i komunističke metode, taktiku i ciljeve“. Ispričao im je kako je izgrdio Svetozara Rittiga zbog suradnje s komunistima koji mu se pravdao kako to čini da bi spriječio veće zlo. Zato Mačeku i Pešelj 12 godina kasnije nije bilo jasno zašto je Roncalli kao papa imao volju suradivati s komunistima (*Pešelj* 1970, 806-807).

Maček je, kako je napisano, već u proljeće 1946. poručio Jurju Šuteju i Tomi Jančikoviću u Hrvatskoj da rade na osnivanju seljačkog bloka s drugim agrarnim strankama u Jugoslaviji. Tako je Juraj Šutej pozvao Slovenca Franca Snoja iz Ljubljane na dogovor u Zagreb, a Franjo Gaži povezo se s Dragoljubom Jovanovićem. No ta su dvojica, kao i Tomo Jančiković, uhićeni 1947. i osuđeni na robiju. Za vrijeme boravka u SAD-u dogovorio se s Georgijem Dimitrovim Gemetom, predstavnikom Zemljoradničke stranke Bugarske, da se obnovi savez agrarnih stranaka kakav je nekada djelovao u Pragu. Predstavnici SAD pokazali su pritom spremnost da to podrže kao protutežu komunističkim partijama u istočnoj Evropi.

Dok je nakon povratka iz SAD-a poručio HSS-ovcima u zemlji da ne legaliziraju stranku i da ne rade veće akcije jer će Amerikanci svim sredstvima uspjeti provesti odluke na Jalti, on je pak radio na obnavljanju saveza agrarnih stranaka. Tako je 4. srpnja 1947. u New Yorku njegovim zalaganjem osnovana Internacionalna seljačka unija u koju su ušle agrarne stranke Mađarske, Rumunjske, Bugarske, Srbije i Hrvatske. Njezini su predstavnici uputili i memorandum predsjedniku Generalne skupštine Ujedinjenih nacija.⁴⁰

Međutim, ni taj kao ni raniji memorandumu nisu davali nikakvih rezultata jer ni SAD ni Velika Britanija nisu bile spremne na novi rat s SSSR-om koji je preuzeo kontrolu nad Srednjom i Jugoistočnom Evropom.

³⁹ HDA, kut. 11, 484/472-485/473.

⁴⁰ HDA, kut. 10, str. 23-24, 27; HDA, kut. 11. 406/394; HDA kut. 14, str. 436; HDA, kut. 15, Dr. Ivan Šubašić, str. 22; HDA, kut. 15, Dr. Juraj Šutej, str. 23; *Pešelj* 1970, 804, 809; *B. Boban* 2003, 239-260.

Bibliografija

Izvori

CHURCHILL, Winston (2002), *Drugi svjetski rat. Memoari*, Zagreb: Školska knjiga (Nobelovci, sv. 2).

Hrvatski državni arhiv (HDA)

Fond br. 1561, RSUP SRH SDS, Serija (šifra): 010

Kutija 10, Prvaci Hrvatske seljačke stranke u emigraciji, Hrvatska emigracija u Francuskoj, Mačekovci u Francuskoj

Kutija 11, Put izdaje dr. Mačeka i družine

Kutija 13, Politička aktivnost naše emigracije, Pregovori Maček-Slobodan Jovanović

Kutija 14, Maček dr. Vladimir, Shema optužnice protiv dr. Vladka, O djelatnosti HSS-a u emigraciji („Blaškov“)

Kutija 15, Dr. Ivan Šubašić, Dr. Juraj Šutej

MAČEK, Vladko (1992), *Memoari*, prir. Boris Urbić, Zagreb: HSS.

Ratni memoari državnika i vojskovođa iz Drugog svjetskog rata (1963), izabrao, uredio i komentirao Đorđe Radeković, Zagreb.

Tito – Churchill / Strogo tajno! Top secret! (1981), izabrao i uredio dr. Dušan Biber, Zagreb: Globus – Arhiv Jugoslavije.

Literatura

BARKER, Elizabeth (1980), *Churchill i Eden u ratu*, Zagreb: Globus.

BOBAN, Branka (2003), Sudski progoni prvaka HSS 1945.-1948., u: *Dijalog povjesničara – historičara* 9, Zadar – Petrcane – Zagreb, 239-260.

BOBAN, Ljubo (1986), Plan Ivana Šubašića za sastanak s Mačekom u ljeto 1945. godine, u: *Oslobođanje Hrvatske 1945.*, 243-255.

BOŠKOVIĆ, Milo (1985), *Šesta kolona, Nastanak, organizacija, delovanje antijugoslavenske fašističke emigracije*, Zagreb – Novi Sad.

DODER, Milenko (1989), *Jugoslavenska neprijateljska emigracija*, Zagreb.

JELIĆ-BUTIĆ, Fikreta (1983), *Hrvatska seljačka stranka*, Zagreb.

KRIZMAN, Bogdan (1964), Osvrt na autobiografiju Vladka Mačeka (Diskusija), u: *Jugoslavenski istorijski časopis* 2, 57-74.

Kronika XX. stoljeća. Događaji i ličnosti (1994), (The Hamlyu Pictorid History of the 20th Century 1989, 1990, 1991, 1993), gl. ur. Neil Wenborn, prev. Goran Vujasinović, Zagreb – Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994.

MATKOVIĆ, Hrvoje (1996), *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, Zagreb.

MOŠKOV, Ante (1999a), Uloga u stvaranju i propasti NDH, Ivica Hrastović, *Časopis za suvremenu povijest* 1, 127-150.

MOŠKOV, Ante (1999b), *Paveličevo doba*, Split: Laus.

- PEŠELJ, Branko (1970), *S predsjednikom Mačekom u emigraciji*, Washington D.C. – München: Statimat otisak – Hrvatska Revija (vol. XX, br. 4, prosinac 1970).
- RADELIĆ, Zdenko (1996), *Hrvatska seljačka stranka 1941.-1945.*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- RADELIĆ, Zdenko (2000), Križari, ustaška gerila 1945.-1950. Problemi istraživanja, *Časopis za suvremenu povijest* 1.
- RADELIĆ, Zdenko (2001a), Povezivanje ustaškog vodstva i križara: 1945.-1947., *Časopis za suvremenu povijest* 1.
- RADELIĆ, Zdenko (2001b). Vodstvo ustaškog pokreta i križari 1945.-1948., *Časopis za suvremenu povijest* 1.
- RADELIĆ, Zdenko (2002), *Križari: Gerila u Hrvatskoj 1945.-1950.*, Zagreb: HIP – Dom i svijet.
- World War II.* (1971), gl. ur. C[yrus]. L[eo]. Sulzberger, predgovor i stručna redakcija teksta dr. Rene Lovrenčić, Zagreb – Ljubljana – Beograd: Mladinska knjiga – Mladost – Vuk Karadžić.

Vladko Maček in Emigration – From Leaving Croatia in 1945 until His Departure to the USA

In this paper, based on the documents of the ex-Yugoslav secret police, the author reconstructed the first two years of Vladko Maček's emigration after the Second World War that he spent in Paris. While staying in Paris, he met on several occasions with the ambassadors of the USA and the UK, offering his services, even ready for a compromise solution with the Tito's regime. However, after all his attempts to establish links with Ivan Šubašić (Tito's vice prime-minister and member of Maček's Croatian Peasant Party – HSS) failed, and he found out that he is wanted by the communist courts and also about the atrocities committed by Tito's special units at the end of the war, he publicly condemned Tito's communist regime and finally became a political emigrant. From that time onwards Maček was busy organizing his supporters and party members throughout the world, and on the other hand establishing links with the representatives of the Serbian political emigration, particularly with King Peter II and the Yugoslav National Committee in London. In his letters to the Allies and the newly formed UN he tried to prevent the establishment of communism in Yugoslavia and in the whole of Eastern Europe. However, his attempts failed.

Ključne riječi: hrvatska povijest 20. st., emigracija nakon 1945., HSS nakon 1945., UDB-a, Vladko Maček, Branko Pešelj.

Key words: Croatian history of the twentieth century, emigration after 1945, HSS after 1945, National Security Agency (UDBA), Vladko Maček, Branko Pešelj.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 39

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2007.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 39

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2007. godine

Naklada

400 primjeraka

